

Prof. dr hab. Marzena Szmyt

**PROGRAM DZIAŁANIA
MUZEUM ARCHEOLOGICZNEGO W POZNANIU
W LATACH 2025 - 2030**

Zgodnie ze statutem celem działania Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (dalej jako Muzeum) jest gromadzenie, przechowywanie, konserwowanie, opracowywanie i udostępnianie dóbr kultury w zakresie archeologii ziem polskich i innych krajów, prowadzenie badań naukowych i działalności edukacyjnej w zakresie tych specjalności, jak również współdziałanie w upowszechnianiu nauki z instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami o podobnych celach. Ujęte w statucie zadania Muzeum koncentrują się na badaniu i popularyzowaniu wiedzy o najstarszych dziejach Poznania i Wielkopolski, a także Afryki. Takim celom i zadaniom podporządkowana jest działalność w zakresie naukowo-badawczym, wystawienniczym, edukacyjnym, a także opieki nad zbiorami muzealiów.

Niniejszy program działania w latach 2025-2030 zakłada realizację celów i zadań statutowych Muzeum jako samorządowej instytucji kultury, której organizatorem od 2023 roku jest Samorząd Województwa Wielkopolskiego. Program uwzględnia kontynuację części dotychczasowych działań, jakie zainicjowałam w latach 2008-2024, a także wprowadza nowe elementy do aktywności Muzeum. Nie ujmuję w nim pełnego zestawu już realizowanych lub przewidzianych do podjęcia prac, lecz jedynie te, które są najbardziej istotne lub mają podlegać poważnym modyfikacjom w latach 2025-2030. Efekty pozostałych działań są systematycznie i szczegółowo sprawozdawane Organizatorowi, a skrócona wersja jest corocznie publikowana w wydawanym przez Muzeum czasopiśmie „Fontes Archaeologici Posnanienses”.

1. Działalność wystawiennicza

W latach 2025-2030 trzy kierunki działań wystawienniczych będą odgrywać rolę wiodącą: (A) zmiany oraz rozbudowa wystaw stałych, (B) nawiązywanie do istotnych wydarzeń z dziejów naszego państwa i samego muzeum, (C) rozwijanie międzynarodowych inicjatyw wystawienniczych. Kierunkom tym towarzyszyć będzie poszerzanie możliwości zwiedzania ekspozycji przez osoby o różnych zakresach niepełnosprawności.

A. Zmiany lub modernizacji wymagają wystawy stałe, dostępne dla zwiedzających w Pałacu Górków i Rezerwacie Archeologicznym Genius loci: (a) ekspozycja poświęcona starożytnemu Egiptowi, (b) „Pradzieje Wielkopolski”, (c) „Tu powstała Polska”, (d) „Archeologia Sudanu”, (e) „Przekrój Poznania”; ponadto planowane jest (f) przygotowanie nowej wystawy stałej poświęconej archeologii miasta Poznania.

- a. Wystawa o starożytnym Egipcie jest przygotowywana we współpracy z Ägyptisches Museum w Berlinie jako głównym partnerem. Z instytucją tą kooperujemy od dawna, dzięki czemu nasi zwiedzający mogli przez wiele lat oglądać wystawę „Śmierć i życie w starożytnym Egipcie”. W czerwcu 2024 r. wystawa ta została zamknięta, a obecnie trwają prace nad przygotowaniem nowej ekspozycji, zatytułowanej "Radość życia w blasku Ra". Chcemy, aby ta wystawa, która będzie opierać się o wypożyczone z Berlina w formie długoletniego depozytu oryginalne zabytki, pokazała starożytnych Egipcjan od zupełnie innej niż dotąd strony. Nowa koncepcja, opracowana wspólnie przez muzealników z obu instytucji, będzie wykorzystywała multimedia, jednakże w taki sposób, aby nie przesłonić nimi oryginalnych zabytków. Ekspozycja będzie dostępna dla wszystkich zwiedzających, także dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Pierwszym etapem jej przygotowania, planowanym na rok 2025, jest modernizacja sal wystawowych i wprowadzenie odpowiedniej klimatyzacji oraz systemów zabezpieczeń. Drugi etap, zaplanowany na rok 2026, to przewóz zabytków z Berlina i aranżacja nowej ekspozycji, a także wyposażenie jej we wszystkie niezbędne elementy towarzyszące, jak np. audioprzewodniki, katalogi oraz kilka wersji przewodnika (w tym odrębnie dla dorosłych i dzieci). Opracowywany będzie specjalny program edukacyjny skierowany do różnych grup odbiorców.
- b. Zmieniona musi być również sztandarowa wystawa „Pradzieje Wielkopolski”, prezentująca najwspanialsze zabytki z własnych zbiorów Muzeum, wśród których są przedmioty unikatowe w skali europejskiej. Nowa wystawa, którą wstępnie planujemy na rok 2027, tj. na jubileusz 170-lecia Muzeum, nie będzie wymagała przebudowy, lecz tylko odświeżenia istniejącej przestrzeni. Ekspozycja zostanie specjalnie zaprojektowana, wyposażona w nowe, spełniające normy bezpieczeństwa witryny oraz odpowiednie multimedia. Aranżacja powinna dobitnie ukazać ważną w perspektywie kontynentu rolę społeczności zamieszkujących obszary Wielkopolski od schyłku starszej epoki kamiennej po okres wędrówek ludów. Zostaną do tego wykorzystane zabytki od dawna będące w kolekcji Muzeum oraz takie, które pochodzą z najnowszych badań wykopaliskowych. Podobnie jak wystawie „egipskiej”, tak również ekspozycji „wielkopolskiej” muszą towarzyszyć specjalnie przygotowane wydawnictwa oraz program edukacyjny.
- c. Kolejna stała ekspozycja „Tu powstała Polska” zasadniczo wymaga tylko modernizacji polegającej na wymianie dotychczasowych multimediów oraz dodaniu nowych treści oraz wydawnictw (w tym przewodników dla dzieci, młodzieży i dorosłych). Będziemy starali się uzyskać środki na ten cel w latach 2025-2026.
- d. Wystawa „Archeologia Sudanu” jest obecnie jednym z niewielu na świecie pokazów zabytków z długiej historii Sudanu. W aktualnych warunkach, gdy Sudan pogrążony jest w konflikcie wewnętrznym, podczas którego rabowane i niszczone są muzea, a zabytki znikają na czarnym rynku, nasza ekspozycja zyskuje dodatkowe znaczenie. Potrzeby

modernizacyjne są podobne, jak w przypadku poprzedniej wystawy (punkt c powyżej), tj. polegają na wymianie multimediiów i dodaniu nowych wydawnictw. Zakładam też podobny czas wykonania tych niezbędnych zmian (lata 2025-2026).

- e. „Przekrój Poznania” to wystawa stała Rezerwatu Archeologicznego Genius loci – najnowsza i najlepiej obudowana elementami towarzyszącymi, w skład których wchodzi multimedia, wydawnictwa i program edukacyjny. Wymaga jednak stałej pieczy i systematycznej wymiany szybko starzejącego się sprzętu audiowizualnego. Wystawa ma przy tym wciąż wielki potencjał ze względu na ogrom materiałów multimedialnych, jakie już są przygotowane. Są one świetnym punktem wyjścia dla tworzenia wirtualnej rzeczywistości, co pozwoliłoby zwiedzającym przenieść się za pomocą specjalnych okularów np. do X wieku, gdy Mieszko I budował gród na Ostrowie i zaglądać w różne zakamarki tego obiektu. Dzięki temu Genius loci może być rodzajem laboratorium wirtualnej rzeczywistości dla polskich muzeów archeologicznych. Będziemy poszukiwać możliwości realizacji tego celu w latach 2025-2027.
 - f. Zupełnie nową wystawę stałą, pokazującą życie miasta Poznania od czasu lokacji w połowie XIII wieku po okres nowożytny, chcę oprzeć na bogatych zbiorach, jakimi Muzeum dysponuje. Przede wszystkim są to materiały odkryte podczas kilku lat badań na Starym Rynku, tj. w centralnym punkcie średniowiecznego i wczesnonowożytnego miasta. Ponadto możliwe jest wykorzystanie licznych znalezisk z wykopalisk na obszarze Starego Miasta (np. z Placu Kolegiackiego, ul. Za Bramką itd.). Doskonałym miejscem dla wystawy będą piwnice Pałacu Górków, których skomplikowana forma pozwala na zaprojektowanie niestandardowych elementów (np. z elementami zapachów czy dźwięków). W latach 2026-2027 zostanie opracowana koncepcja wystawy oraz wstępny projekt aranżacji, co umożliwi aplikowanie o środki finansowe. W optymalnym wariantcie wystawa zostanie przygotowana w 2028 roku.
- B. Muzeum zawsze akcentuje w swej ofercie wystawy, które nawiązują do wydarzeń historycznych o istotnym, znaczeniu dla naszego państwa i narodu. Dotyczyło to np. 1050. rocznicy przyjęcia chrześcijaństwa (2016) oraz stulecia odzyskania niepodległości (2018). W 2025 r. jest to jubileusz tysiąclecia pierwszej królewskiej koronacji w Polsce, co zostanie przypomniane specjalną ekspozycją. Środki na ten cel uzyskaliśmy w konkursie ogłoszonym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz w formie dotacji celowej od naszego Organizatora. Z kolei w latach 2027, 2028 i 2029 będziemy upamiętniać jubileusze związane z historią naszej instytucji: 170 lat od utworzenia Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich w Towarzystwie Przyjaciół Nauk Poznańskim – instytucji, która dała początek naszej kolekcji (2027), 60 lat od otwarcia pierwszej wystawy w głównej siedzibie – Pałacu Górków (2028) oraz 60 lat od śmierci Prof. Józefa Kostrzewskiego – wybitnego archeologa i wieloletniego dyrektora Muzeum (2029).

- C. Od szeregu lat MAP w rozmaitych formach uczestniczy w międzynarodowych inicjatywach wystawienniczych: albo udostępniając swoje eksponaty na ekspozycje zagraniczne, albo organizując względnie współorganizując międzynarodowe wystawy w swoich murach. Na 2026 r. jest zaplanowana taka właśnie wystawa zatytułowana „Kresy Europy”, organizowana wspólnie z Muzeum Historii Lwowa oraz kilkoma polskimi instytucjami (w tym Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Muzeum Narodowym w Lublinie oraz Muzeum Miejskim we Wrocławiu). Działania takie będziemy rozwijać, a ich celem będzie umożliwienie mieszkańcom Poznania oraz przyjeżdżającym tu gościom zapoznania się z dawnymi kulturami z różnych regionów świata.

2. Działalność edukacyjna

Działania edukacyjne Muzeum, zwłaszcza te, które są skierowane do dzieci i młodzieży oraz rodzin, mają dobrą markę nie tylko w Poznaniu, ale i poza naszym miastem. Traktuję to jako zobowiązanie do stałego podnoszenia jakości i poszerzania form pracy. Warunkiem koniecznym jest utrzymanie, a nawet wręcz podniesienie poziomu kreatywności pracowników zaangażowanych w te działania. W ostatnich latach powiększono przestrzeń przeznaczoną na zajęcia oraz wyodrębnilo grupę wyspecjalizowanych edukatorów, co zoptymalizowało warunki do prowadzenia związku działań edukacyjnych. Prowadzone będą te formy, które cieszą się dużym zainteresowaniem, np. weekendy, wakacje/ferie w muzeum, lekcje, zwiedzanie tematyczne, urodziny/imieniny w muzeum, konkursy. Kontynuowane będzie nasze uczestnictwo w „Nocach muzeów”, „Poznańskich Festiwalach Nauki i Sztuki”, „Europejskich Dniach Dziedzictwa”, „Europejskich Dniach Archeologii” oraz w programach popularyzacji wiedzy prowadzonych np. w Łądzie nad Wartą (festiwale kultury słowiańskiej i cysterskiej). Szukać będziemy jednak również innych sposobów dotarcia do takich grup odbiorców (np. osób dorosłych i seniorów), które potrzebują odrębnych ofert. Ponadto rozbudowywana będzie skala udostępniania naszych wystaw dla osób z niepełnosprawnością wzroku i słuchu. Opracowane zostaną nowe programy edukacyjne dla nowych i modernizowanych wystaw.

3. Działalność naukowo-badawcza

Działalność naukowo-badawcza, która obejmuje zarówno badania terenowe w kraju i zagranicą, jak też analizy źródeł archeologicznych ze zbiorów Muzeum (np. specjalistyczne badania ceramiki, analizy chronometryczne itp.), jest finansowana z dwóch źródeł: środków własnych oraz grantów uzyskiwanych na projekty o charakterze naukowo-badawczym. Te ostatnie, które zdobywamy dzięki indywidualnym działaniom pracowników Muzeum, nabierają coraz większego znaczenia. Uczestniczymy w konkursach na finansowanie projektów naukowo-badawczych, które są ogłaszane przez takie instytucje jak: Narodowe Centrum Nauki, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W latach 2020-

2024 realizowaliśmy trzy granty badawcze na łączną kwotę ok. 1,5 mln zł. Wśród polskich muzeów o specjalizacji archeologicznej znajdujemy się pod tym względem na pierwszym miejscu. Jest to kierunek działań, którego rozwijanie uważam za niezbędne. Oznacza to jednak konieczność tworzenia odpowiednich warunków, które będą motywować pracowników do wysiłku, gdyż zarówno przygotowanie aplikacji grantowej, jak też prowadzenie projektu naukowo-badawczego finansowanego z podanych źródeł, jest trudne i wymaga coraz wyższych kwalifikacji merytorycznych. Rolą dyrekcji Muzeum jest tworzenie mechanizmów wsparcia dla pracowników, którzy takie wyzwania podejmują, poprzez zapewnienie fachowego doradztwa i pomocy merytorycznej. Działania takie będą rozwijane w oparciu o dotychczasowe doświadczenia.

Planowane jest ponadto wejście do projektów naukowych finansowanych przez Unię Europejską poprzez udział w konsorcjach wnioskujących o środki. Jest to możliwe dzięki wielu atutom, jakie posiadamy: bogactwu zbiorów gromadzonych od prawie 170 lat, wysokim kwalifikacjom kadry muzealnej, pozytywnemu odbiorowi naszych dotychczasowych działań badawczych w kręgach fachowych oraz licznym kontaktom z archeologami z innych krajów Europy, a także z innych kontynentów.

4. Zbiory muzealiów

Zbiory muzealiów i archiwaliów, będące kluczowym zasobem Muzeum, są zgromadzone w specjalnych magazynach w ramach Działu Archeologii Pradziejowej, Działu Archeologii Historycznej, Działu Archeologii Pozaeuropejskiej oraz Działu Dokumentacji i Informacji Naukowej. Muzeum dysponuje również Skarbcem oraz Regionalną Składnicą Materiałów Archeologicznych ulokowaną na terenie Fortu VII, w obiekcie wynajmowanym najpierw od Wielkopolskiego Muzeum Niepodległości, a obecnie od Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie.

Zbiory Muzeum ulegają systematycznemu powiększaniu nie na skutek zakupów, lecz dzięki przejmowaniu na własność zabytków z zakończonych badań archeologicznych. Mamy umowy z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na przechowywanie, systematyczną muzealizację, a docelowo przejęcie na własność, materiałów archeologicznych z Wielkopolski i Poznania pozbawionych właściwej ochrony. Wydajemy również warunkowe zgody na przyjęcie materiałów z planowanych badań archeologicznych na terenie miasta, powiatu i województwa, na co mamy stosowne porozumienia z Miejskim, Powiatowym i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Znając sytuację w innych województwach uważam, że dzięki powyższym umowom i porozumieniom Wielkopolska jest pod względem organizacyjnym najlepiej przygotowana do nakazanej prawem ochrony i przechowywania zabytków archeologicznych. Nie znaczy to jednak, że wskazane możliwości są odpowiednio wykorzystywane przez podmioty prowadzące badania archeologiczne, zwłaszcza zaś przez firmy prywatne. Polepszenie tego stanu (np. poprzez

wprowadzenie obowiązku przekazywania materiałów do instytucji muzealnych w odpowiednim terminie) jest, niestety, uzależnione od rozwiązań legislacyjnych na szczeblu rządowym i parlamentarnym.

Będąc własnością Muzeum zbiory podlegają procedurom wynikającym z rozporządzeń Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Najważniejsze są w tym zakresie systematyczne działania związane z kontrolą stanu muzealiów. Komisyjne sprawdzanie zgodności stanu muzealiów z dokumentacją (tzw. spis z natury) należy do obowiązków Muzeum i zgodnie z zapisami ustawy o muzeach powinno być wykonywane periodicznie. Jest przedmiotem kontroli prowadzonych przez Naczelna Izbę Kontroli w muzeach podlegających ministerstwu oraz samorządom. Odpowiednie prace w Muzeum rozpoczęto w latach 2010-2011 od opracowania planu przewidującego systematyczne sprawdzanie stanu wszystkich muzealiów (w podziale na magazyny) oraz ustalający sposoby wykonywania kontroli. Prace te są żmudne i wymagają uczestnictwa osób o wysokich kwalifikacjach, które szczegółowo konfrontują stan faktyczny z zapisami w księgach inwentarzowych i katalogu muzealiów. W latach 2025-2030 planowane są kontrole w magazynach Działu Archeologii Pozaeuropejskiej i Działu Archeologii Pradziejowej (w dwóch pracowniach), a także w Archiwum Naukowym. Po zakończeniu kontroli wyodrębnionej części zbiorów dyrekcja będzie wnioskować do Organizatora o przedłużenie okresów między kontrolami z 5 do 10 lat. Jest to zgodne z zaleceniami pokontrolnymi Naczelnej Izby Kontroli.

W latach 2025-2030 będzie kontynuowany również drugi kierunek prac, a mianowicie digitalizacja katalogu muzealiów, zasobów archiwum naukowego i biblioteki naukowej. Będą im towarzyszyć prace konserwatorskie, którym dotąd z sukcesem poddano np. negatywy na szkle oraz wybrane dokumenty papierowe. Na wskazaną działalność pozyskiwane są środki zewnętrzne. Planowane jest złożenie aplikacji o zakup wyposażenia pracowni digitalizacyjnej oraz włączanie się do międzyinstytucjonalnych przedsięwzięć digitalizacyjnych.

5. Działalność wydawnicza

Kontynuowane będą podstawowe wydawnictwa Muzeum: czasopismo naukowe (rocznik) „Fontes Archaeologici Posnanienses”, seria „Bibliotheca Fontes Archaeologici Posnanienses” i seria „Studies of African Archaeology”. Mają one wysokie pozycje wśród polskich wydawnictw archeologicznych, czego utrzymanie jest naszą ambicją. Moim zamiarem jest wprowadzenie rocznika muzealnego do międzynarodowej bazy SCOPUS, co podniesie jego znaczenie wśród czasopism naukowych.

Z działalnością wydawniczą łączy się przygotowywanie i edycja naukowych oraz popularnonaukowych katalogów i przewodników do wystaw stałych, a także wystaw czasowych. Systematycznie poszerzana będzie dostępność online różnorodnych publikacji Muzeum, w tym w formatach przeznaczonych na urządzenia mobilne.

6. Kadry

Muzeum dysponuje obecnie 79,5 etatami. Kadra jest od kilku lat ustabilizowana, a warunki pracy zdecydowanie polepszone dzięki modernizacji pomieszczeń i wyposażenia. Pracownicy – kluczowy zasób instytucji – to zespół ludzi bardzo zaangażowanych w działalność Muzeum. Inwestujemy w pogłębianie kompetencji na wielu szkoleniach i kursach, ale najlepszym wskaźnikiem wysokiej oceny merytorycznych kwalifikacji są systematycznie zdobywane przez muzealników stopnie naukowe. Obecnie w zespole jest jedna osoba ze stopniem doktora habilitowanego oraz 10 osób ze stopniem doktora (po 5 kobiet i mężczyzn), a dwie kolejne są w trakcie przygotowywania dysertacji. Przekłada się to na pozytywne wskaźniki uzyskiwania grantów badawczych, co zostało przedstawione w punkcie 3. Niezbędne wsparcie dyrekcji Muzeum dla pogłębiania kompetencji pracowników będzie kontynuowane w latach 2025-2030.

7. Działania inwestycyjne

W latach 2025-2030 najważniejszym działaniem inwestycyjnym będzie modernizacja Pałacu Górków, tj. głównej siedziby Muzeum, wykorzystująca posiadane pozwolenia na budowę oraz uzgodnienia konserwatorskie. Opracowana jest koncepcja i wstępny projekt modernizacji wraz z podziałem na etapy realizacji. Głównym celem tych działań jest powiększenie przestrzeni dla zwiedzających poprzez lokalizację nowych sal ekspozycyjnych na miejscu dotychczasowej biblioteki (połączone z przeniesieniem jej do innych pomieszczeń) oraz przystosowanie piwnic do funkcji wystawienniczej i edukacyjnej. Projekt obejmuje również modernizację systemu zabezpieczeń – przeciwpożarowych – (zgodnie z nakazem Komendanta Straży Pożarnej), wprowadzenie nowej windy dla zwiedzających (co usunie podstawowe utrudnienia w dostępności), zmianę źródła ogrzewania oraz utworzenie nowego pomieszczenia przeznaczonego na magazyn biblioteczny. Wykonanie wszystkich wymienionych prac będzie możliwe po wpisaniu naszego projektu do wieloletniego planu finansowego województwa wielkopolskiego. Muzeum jest przygotowane do realizacji przedstawionych wyżej zadań.

8. Budżet MAP

Podstawowych środków finansowych na działalność statutową dostarcza Organizator w formie dotacji podmiotowej i dotacji celowych. Zabezpiecza to podstawową działalność Muzeum. Rolę uzupełniającą pełnią środki z innych jednostek sektora finansów publicznych (w tym Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Narodowego Centrum Nauki), a także przychody własne. W latach 2025-2027 poważną pozycją w budżecie powinny stać się środki przeznaczone na modernizację Pałacu Górków, opisaną w punkcie 7.

Co istotne, od stycznia 2023 roku budżet systematycznie wzrasta umożliwiając Muzeum poszerzenie zakresu działalności. Szczególnie wyraźnie polepszył się stan funduszu płac, co przełożyło się na wzrost wynagrodzeń pracowników.

Za konieczne uważam dążenie do zwiększania przychodów własnych. Trzy drogi są kluczowe: uzyskiwanie środków zewnętrznych wspomagających działalność podstawową w aspekcie naukowo-badawczym (głównie poprzez aplikowanie o granty), zwiększanie przychodów z działalności podstawowej (poprzez zabieganie o wzrost liczby osób zwiedzających wystawy i uczestniczących w wydarzeniach edukacyjnych) oraz pozyskiwanie sponsorów. W tym ostatnim aspekcie pozostaje wciąż wiele do zrobienia, ponieważ Muzeum ma sponsorów pojedynczych wydarzeń, lecz brak nam sponsora strategicznego.

W związku z przedstawioną diagnozą za niezbędne uważam wzmocnienie Działu Komunikacji i Promocji w celu lepszego propagowania oferty wystawienniczej i edukacyjnej. Szczególną okazją będzie otwieranie nowych wystaw, w tym zwłaszcza ekspozycji przybliżającej dzieje starożytnego Egiptu. Powinno to przynieść wzmocnienie atrakcyjności Muzeum dla potencjalnych sponsorów.

Podsumowanie

Muzeum Archeologiczne w Poznaniu ma za sobą blisko 170 lat historii. Jest jedną z czołowych polskich instytucji archeologicznych, ma ogromny dorobek i wielki potencjał. Kierowanie nim jest odpowiedzialnością i wyzwaniem, któremu staram się sprostać. Przedstawiony wyżej program wynika logicznie z działań, jakie podejmowałam w poprzednich latach. Zakłada kontynuację zasadniczych kierunków prac i sposobów ich realizacji, a także wprowadzenie nowych zadań i form działalności, do czego kadra Muzeum jest merytorycznie i organizacyjnie przygotowana. Łącznie powinno to prowadzić do dalszego rozwoju Muzeum we wszystkich zakresach jego statutowej działalności.

Poznań, 28 listopada 2024 r.

/ prof. dr hab. Marzena Szymt /